

УДК 314.151.3-054.72(=411.16)(497.1:569.4)''1948/1952''
323.13:314(=411.16)(497.1)''1948/1952''

Др Милан Радовановић, историчар
Београд
mradowanovic@gmail.com

Оригиналан научан рад
Примљен: 01.10.2015.
Прихваћен: 30.10.2015.

Поједини статистички аспекти организованог исељавања Јевреја из Југославије у Израел (1948–1952)

Апстракт: Процес организованог исељавања Јевреја из Југославије у Израел представља најзначајнију демографску промену коју је заједница претрпела после страдања у Холокаусту. Овај рад представља покушај сагледавања различитих статистичких видова процеса масовне емиграције. Полазећи од укупног броја исељеника и последичног смањења заједнице, разматране су квантитативне и, колико је то на основу статистичких података било могуће, квалитативне промене које је јеврејска заједница у Југославији претрпела због последица исељавања у Израел. Рад је написан на основу докумената који се чувају у Архиву Јеврејског историјског музеја у Београду.

Кључне речи: Југославија, Израел, Јевреји, исељавање, статистика

Проглашење независности Израела, 14. маја 1948. године, значило је истовремени нестанак свих ограничења на насељавање јеврејског становништва у Палестину, која су током међуратног доба усвојиле британске мандатне власти.¹ Уследио је један од највећих миграционих покрета двадесетог века. Између

¹ Преваходно се мисли на одредбе „Беле књиге”, коју је Велика Британија унилатерално донела 17. маја 1939. године. Овим документом имиграција Јевреја у Палестину ограничена је на 75.000 током пет година. После истека тог времена, требало је да локално арапско становништво донесе одлуку о евентуалном о даљем насељавању Јевреја. Мада су њене одредбе у потпуности обесмишљене илегалним миграцијама у предвечерје и током Другог светског рата, „Бела књига” је остала основ британског ангажовања у Палестини све до доношења коначне одлуке о одрицању од мандатне власти. Видети: Mansfield, Peter, *A History of the Middle East*, London 2003, pp. 232–233.

1948. и 1951. године, када је прилив имиграната уједно био највећи, приближно 700.000 Јевреја из свих крајева света населило се у новоствореној јеврејској држави на Блиском истоку.² У оквирима организованог исељавања, њима су се придружили и југословенски Јевреји.

Између 1948. и 1952. године Југославију је напустило пет засебних таласа исељеника. Прва организована емиграција у Израел уследила је у децембру 1948, односно јануару 1949. године.³ Емигранти су у нову домовину из Ријеке кренули југословенским бродом „Радник” и грчким бродом „Кефалос”. Исељенички пртљаг, уз неколицину лица која су закаснила за редовне превозе, пребачен је теретним бродом „Босна”.⁴ Сви бродови у склопу првог организованог исељавања, кренули су из ријечке луке и пристали у Хаифи. Током јуна и јула 1949. године, Југославију су напустила три транспорта јеврејских емиграната, у склопу другог организованог исељавања.⁵ У марту 1950. године из ријечке луке испловио је израелски брод „Арка”, са исељеницима трећег таласа.⁶ Четврто организовано исељавање остварено је нешто више од годину дана касније, крајем маја 1951. године.⁷ Пето, уједно и последње, организовано исељавање из Југославије у Израел уследило је у октобру 1952. године.⁸

² Alfassi, Itzhak, *Immigration and Settlement*, Jerusalem 1973, p. 56. и Neumann, Shoshana, *Aliyah to Israel: Immigration under Conditions of Adversity*, Bonn 1999, pp. 1–5.

³ Архив јеврејског историјског музеја (АЈИМ), Алија (Ал.) 1948, привремена кутија (п. к.) 827, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије*, Предмет: Извештај о одласку у државу Израел, 17. јануар 1949, Пов. бр. 94/49. Младенка Иванковић наводи да су транспорти са исељеницима првог таласа организоване емиграције из југословенских лука испловили током новембра и децембра 1948. године. Видети: Ivanković, Mladenka, *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952), Kraj ili novi početak*, Beograd 2009, str. 317. (даље Ivanković М., *Jevreji u Jugoslaviji...*) Сачувани извештаји ову тврдњу, међутим, изричито негирају.

⁴ „Радник” је први пут, у склопу првог таласа организоване емиграције југословенских Јевреја у Израел, из ријечке луке испловио 2. децембра 1948. године, да би у Израел стигао пет дана касније. Друго путовање истог брода уследило је 15. децембра, када је заједно са „Кефалосом” напустио ријечку луку. „Радник” је у Хаифу пристао 20. децембра, док је „Кефалос”, због лошег времена, путовао нешто дуже, и у Израел стигао 26. децембра 1948. године. Теретни брод „Босна” у два наврата је путовао за Израел, при чему је део исељеничког пртљага ипак остао у Југославији.

⁵ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 827, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије, (Циркулар бр. XXXII)*, Предмет: Извештај о завршетку другог исељења у државу Израел, 2. август 1949.

⁶ За потребе реализације трећег таласа организоване емиграције, ангажован је израелски брод „Арка”, који је из ријечке луке испловио 11. марта 1950. године, а у Израел приспео осам дана касније, АЈИМ, п.к. 871 (Архив Перера 2-3), *Затписник заједничке седнице ИО и АО СЈВОЈ*, 18. април 1950.

⁷ АЈИМ, Ал. 1950–1951, п.к. 743, *Допис СЈВОЈ, Главној дирекцији железница, Управи саобраћајно-транспортне службе у Београду*, Предмет: Транспортовање исељеника Јевреја из Југославије за Ријеку-Израел, 11. мај 1951.

⁸ Видети, на пример: АЈИМ, Ал. 1953, п.к. 754, *V групно исељење*, 19. септембар 1952. и АЈИМ; Ал. 1953, п.к. 754, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југосла-*

Сачувани документи дају јасну слику процеса организоване емиграције, оствареног у пет појединачних таласа исељеника.⁹ Младенка Иванковић, која се до сада најдетаљније бавила исељавањем југословенских Јевреја у Израел наводи, међутим, да је од 1948. до 1952. године, Југославију напустило укупно шест таласа емиграната.¹⁰ Разлику у претпостављеном броју организованих исељавања било би релативно једноставно објаснити да је додатни талас југословенских емиграната смештен у време пре или после пет потврђених таласа исељеника који су напустили земљу. Могло би се претпоставити да је у питању била својеврсна претходница масовној емиграцији или, пак, група која је Југославију напустила накнадно. Како је, међутим, ауторка додатно исељавање сместила у јул 1952. године, претпоставке о његовом неоправданом укључивању у оквире организоване емиграције нису одрживе.

Сама периодизација исељавања у Израел коју користи Младенка Иванковић показала се као проблематична.¹¹ У јулу 1952. године Савез јеврејских вероисповедних општина Југославије већ је неколико месеци уназад радио на припремању петог таласа емиграната,¹² који ће земљу напустити у октобру исте године.¹³ Тешко је уопште претпоставити да би челници СЈВОЈ и надлежне југословенске власти приступиле паралелној организацији два засебна таласа емиграције у Израел.¹⁴

вије, Предмет: Пето групно исељење у државу Израел (Циркулар бр. VII), 18. септембар 1952, Пов. бр. 1798/52.

⁹ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 827, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије*, Предмет: Друго исељење у државу Израел, 19. фебруар 1949, Пов. бр. 342/49; АЈИМ, Ал. 1949, п.к. 1288, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије*, Предмет: Треће исељење у државу Израел (Циркулар бр. 1), 23. октобар 1949, Пов. бр. 3481/49; АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 827, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије*, Предмет: Четврто групно исељење у државу Израел (Циркулар бр. 1), 29. јануар 1951, Пов. бр. 184/51; АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 855, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије*, Предмет: Пето групно исељење у државу Израел (Циркулар бр. 1), 12. април 1952, Пов. бр. 604/52. Исто је већ утврдила и Харијета Пас Фрајденрајх, у свом капиталном делу о историји јеврејске заједнице у Југославији. Видети: Pass Freidenreich, *The Jews of Yugoslavia...*, p. 193.

¹⁰ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, str. 320. Иста се претпоставка може наћи и у текстовима: Ivanković, Mladenka, *Jevreji u Jugoslaviji 1918–1952*, у публикацији: *Pisati istoriju Jugoslavije*, Beograd 2007, str. 133. и Ivanković, Mladenka, *Iseljavanje Jevreja u Izrael 1946–1952. godine*, <https://www.docdroid.net/d69y/iseljavanje-jevreja-u-izrael-1946-1952.pdf.htmlr> (10. Novembar 2015) https://www.academia.edu/4030065/Iseljavanje_Jevreja_u_Izrael_1946_1952_godine, (7. јун 2014). (у даљем тексту: Ivanković, M., *Iseljavanje Jevreja...*)

¹¹ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, str. 320.

¹² АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 855, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије*, Предмет: Пето групно исељење у државу Израел (Циркулар бр. 1), 12. април 1952, Пов. бр. 604/52.

¹³ У питању је, сасвим разумљиво, организована емиграција коју је сама Младенка Иванковић означила као шесту по реду, Видети: Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, str. 320.

¹⁴ Износећи претпоставку о постојању укупно шест таласа организоване емиграције југословенских Јевреја у Израел, Младенка Иванковић се позива на документе смештене у привремену

Изворна основа за реконструкцију последњег таласа организоване емиграције, сходно броју Јевреја који су тада напустили Југославију, релативно је скромна. Група исељеника која је, према подацима које наводи Младенка Иванковић, бројчано била већа од целокупног последњег таласа организоване емиграције¹⁵ морала би, међутим, наћи своје место чак и у овако малом броју докумената.¹⁶ Недостатак било каквог помена наводи на помисао да је приликом утврђивања динамике организоване емиграције начињена грешка материјалне природе.¹⁷ У складу с тим, приликом даљег разматрања квантитативних оквира процеса емиграције, полазићемо од претпоставке да је Југославију између 1948. и 1952. године напустило пет таласа јеврејских исељеника.

Исељавање у Израел представља, мимо трагичних последица Холокауста, најзначајнију демографску промену коју је претрпела јеврејска заједница у Југославији. У поређењу, међутим, са судбином југословенских Јевреја у Другом светском рату, време после рата тек је недавно привукло пажњу историографије. Овај рад представља покушај целовитог сагледавања квантитативних и, колико их је на основу статистичких података било могуће реконструисати, квалитативних промена унутар југословенске јеврејске заједнице као последице организоване емиграције у Израел.

кутију 1197, која се чува у Архиву Јеврејског историјског музеја у Београду. Та нам је кутија, услед процеса сређивања архивске грађе, остала недоступна за потребе овог истраживања. У том смислу се, приликом изношења претпоставки о динамици и начину организације сваког појединачног таласа исељавања оградајемо од докумената који се, евентуално налазе похрањени у тој кутији.

¹⁵ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, str. 320.

¹⁶ Ако се одређени број југословенских Јевреја у јулу 1952. године и јесте упутио у Израел, њихово путовање свакако није имало облик организоване емиграције. Како се паралелно масовном процесу, одиграло и индивидуално исељавање, не можемо искључити могућност да се омањи број Јевреја из Југославије у Израел упутио и свега неколико месеци пре петог масовног исељавања. Међутим, у смислу формалног оквира који је овом приликом поштован, извесно је да то није био засебни талас организоване емиграције. У прилог тој претпоставки говори и чињеница да се талас емиграната који је Југославију напустио у октобру 1952. године, у сачуваним документима доследно назива „пето групно исељење у државу Израел”. Видети, на пример: АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 855, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општина Југославије*, Предмет: Пето групно исељење у државу Израел (Циркулар бр. 1), 12. април 1952, Пов. бр. 604/52.

¹⁷ Један од докумената који говори у прилог таквој претпоставки је и транскрипт говора који је највероватније Јошко Абрахам одржао приликом окупљања југословенских Јевреја у Израелу поводом обележавања четрдесет година од Априлског рата. Осврћући се на организовано исељавање у у новостворену државу Израел, Абрахам је јасно издвојио пет таласа масовне емиграције, од којих је четврти талас Југославију напустио у мају 1951, а пети, уједно и последњи, у октобру 1952. године. Видети; АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће (Јошко Абрахам (?), говор поводом састанка југословенских Јевреја у Израелу, од 27. априла до 7. маја 1981)* (у даљем тексту: АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*)

Основни статистички подаци о јеврејској заједници у Југославији до 1948. године

Подаци првог пописа, обављеног 1921. године, показали су да је у Краљевини Југославији живело приближно 62.000 припадника јеврејске заједнице.¹⁸ Попис из 1931. године унеколико је то стање потврдио, доносећи податак о нешто више од 68.000 југословенских Јевреја. Оба наведена пописа показала су да јеврејско становништво чини приближно 0.5% укупног броја становника Краљевине Југославије.¹⁹

Територијални распоред јеврејског становништва у границама Краљевине био је такав да је 1921. године највећи део њих живео на територији Хрватске, Славоније и Срема (32%), односно Баната, Бачке и Барање (29%).²⁰ Нешто су мање биле јеврејске заједнице Босне и Херцеговине (19%), односно Србије са Македонијом (18%). У Словенији са Прекомурјем живело је тек 1.5% укупног броја југословенских Јевреја. Резултати пописа из 1931. показали су одређену редистрибуцију јеврејског становништва у оквирима југословенске државе, при чему су се увећале заједнице у Загребу, Београду и Сарајеву.²¹

Слично Јеврејима у другим европским земљама, југословенска заједница показивала је изванредну посвећеност образовању и специфичну наклоност према одређеним областима привреде. Према подацима које наводи Небојша Поповић, Јевреји су академске 1928/1929. године, чинили 4.5% свих студената у Краљевини, што је значило да је њихов удео у студентској популацији био чак девет пута већи него у укупном броју становника (0.5%).²² Услед увећања укупног броја студената, у следећих десет година дошло је до одређеног пада процентуалне заступљености припадника јеврејске заједнице. Јевреји су академске 1938/1939. године, међутим, и даље чинили 3% укупног броја студената у Краљевини, односно имали удео у студентској популацији приближно шест пута већи него у укупном броју становника.

Професионална структура јеврејске заједнице у међуратној југословенској држави показивала је наглашено одступање у односу на остатак

¹⁸ Freidenreich, Harriet Pass, *The Jews of Yugoslavia*, Philadelphia 1979, p. 58. (даље: Pass Freidenreich H., *The Jews of Yugoslavia...*)

¹⁹ Јевреји су 1921. чинили 0.53% укупног броја становника Југославије, да би тај удео, упркос апсолутном увећању броја припадника заједнице, до 1931. године пао на 0.49%. Видети: Кољанин, Милан, *Јевреји и антисемитизам у Краљевини Југославији 1918–1941*, Београд 2008, стр. 48–49. (даље: Кољанин М., *Јевреји и антисемитизам...*)

²⁰ Кољанин М., *Јевреји и антисемитизам...*, стр. 53–54.

²¹ Pass Freidenreich H., *The Jews of Yugoslavia...*, p. 58–60.

²² Поповић, Небојша, *Јевреји у Србији 1918–1941*, Београд 1997, стр. 38. (даље: Поповић Н., *Јевреји у Србији...*)

становништва.²³ Јевреји су били незнатно заступљени у пољопривреди, која је представљала примарну делатност више од три четвртине становништва међуратне југословенске државе. Са друге стране, више од половине јеврејског становништва у Краљевини било је ангажовано у областима трговине и банкарства. Велики број југословенских Јевреја бавио се и такозваним непроизвођачким занимањима.

Табела бр. 1: Удео Јевреја из појединачних република у југословенској јеврејској заједници према резултатима пописа спроведених до првог таласа организоване емиграције у Израел

Попис	НР Србија	НР Хрватска	НР БиХ	НР Македонија	Укупно
27. XI 1946.	51.9%	29.8%	14.1%	4.2%	100.0%
31. I 1947.	51.2%	30.0%	14.5%	4.3%	100.0%
5. IV 1947.	51.1%	29.8%	14.8%	4.3%	100.0%
5. IX 1947.	51.2%	29.6%	16.0%	3.2%	100.0%
1. VI 1948.	50.0%	30.8%	16.0%	3.2%	100.0%
22. VII 1948	49.7%	30.9%	16.1%	3.3%	100.0%

Извор: Ivanković, Mladenka, *Iseljavanje Jevreja u Izrael 1946–1952. godine*, <https://www.docdroid.net/d69y/iseljavanje-jevreja-u-izrael-1946-1952.pdf.html>, 7. јун 2014.

Губици претрпљени у Другом светском рату и обнављање државе на измењеним идеолошким темељима променили су и опште одлике југословенске јеврејске заједнице. Током Другог светског рата страдало је приближно 80% југословенских Јевреја.²⁴ Послератна заједница бројала је око 12.500 припадника.²⁵ Највећи део њих био је настањен у Народној Републици Србији (приближно 50%), док су хрватски Јевреји чинили нешто мање од трећине заједнице. (Табела бр. 1)

²³ Поповић Н., *Јевреји у Србији...*, стр. 35–36.

²⁴ Vajs, Albert, „Јевреји у новој Југославији”, *Јеврејски алманах* 1954, стр. 125–126. (у даљем тексту: Vajs, A., „Јевреји у новој...”)

²⁵ Vajs, A., „Јевреји у новој...”

Табела бр. 2: Преглед заступљености одређених професија у оквирима јеврејске заједнице у Југославији за 1946. годину

Занимање	1946	
	број	процент
Државни чиновници и службеници	3.174	28,4%
Трговци, трговачки путници и агенти	575	4,8%
Занатлије	902	7,3%
Домаћице	3.419	27,7%
Лекари	281	2,2%
Апотекари	41	0,3%
Инжењери и агрономи	115	0,9%
Радници	388	3,1%
Ученици	1.575	12,8%
ЈНА	74	0,6%
Земљопоседници и земљорадници	41	0,3%
Рабини и остала свештена лица	10	0,1%
Приватни чиновници и намештеници	/	0,0%
Укупно	12.344	100,0%

Извор: Perera, David, „Neki statistički podaci o Jevrejima u Jugoslaviji u periodu do 1965. godine”, *Jevrejski almanah* 1968–1970, Beograd 1971, str. 148. (u daljem tekstu: Perera, D., „Neki statistički podaci o Jevrejima u Jugoslaviji...”).

Потреба да се прилагоде друштвено-политичким оквирима послератне југословенске државе условила је промене у професионалној структури јеврејске заједнице.²⁶ Југословенски комунисти су већ 1945. године усвојили пакет закона којима је приватни сектор какав је постојао између два рата у потпуности пребачен у државно власништво. Тако устројена привреда онемогућила је развој области у којима је јеврејско становништво Краљевине традиционално било најактивније. У социјалистичкој Југославији Јевреји су били принуђени да егзистенцију обезбеде у оквирима других професија.

Највећи број југословенских Јевреја после рата ухлебљење је пронашао у државној служби (28,4%).²⁷ (Табела бр. 2) Године 1946. трговином и сродним делатностима бавило се 4,8% јеврејског становништва, да би тај проценат наста-

²⁶ Ivanković, M., *Jevreji u Jugoslaviji...*, str. 79.

²⁷ Perera D., „Neki statistički podaci o Jevrejima u Jugoslaviji...” str. 138.

вио даље да опада под све јачим притиском државних власти. До 1948. године свега се још 3.1% југословенских Јевреја бавило том делатношћу.²⁸ Слична је динамика приметна и код броја радника, који су непосредно после завршетка рата чинили 5% јеврејске заједнице, да би њихов апсолутни број и удео у укупној популацији даље бележио континуирани пад.²⁹ За разлику од трговаца и радника, проценат јеврејских занатлија забележио је знатан пораст. Од око 3% Јевреја који су се у Краљевини бавили занатом, њихов је удео у заједници после рата порастао на више од 7%. Приближно једну десетину Јевреја у социјалистичкој Југославији чинили су студенти и ученици, чији је број био у сталном порасту до почетка организованог исељавања у Израел 1948. године.

Проблеми квантификације организованог исељавања

Попис из 1948. године показао је да у датом тренутку у Југославији живи нешто мање од 7.000 појединаца који су се изјаснили као Јевреји.³⁰ Како, међутим, испитаницима није остављена могућност да засебно наведу верску и националну припадности, остаје нејасно шта је тачно подразумевала припадност јеврејској заједници. Колико су резултати пописа били двосмислени, говори и чињеница да су у датом тренутку јеврејске вероисповедне општине у Југославији имале приближно 12.000 регистрованих чланова. Разматрајући знатну разлику између броја лица која су се изјаснила као Јевреји и броја чланова локалних општина, Марко Перић и Срећко Станић закључили су да је у питању последица настојања појединаца да се прилагоде новом друштвено-политичком уређењу југословенске државе, односно оставе за собом трауме претрпљене у Холокаусту дистанцирањем од својих јеврејских корена.

Други истраживачи који су се бавили питањем бројног стања јеврејске заједнице у послератној Југославији дошли су до резултата сличних онима које су изнели Перић и Станић. Младенка Иванковић наводи да је у Југославији у новембру 1946. године живело приближно 12.500 Јевреја.³¹ Почетком 1947. године, према подацима које даје Ари Керканен, југословенска јеврејска заједница бројала је 12.400 особа.³² Разлика између тих процена и броја од 15.000 Јевреја, за колико Јаша Романо сматра да је преживело Холокауст у Југославији,³³ можда

²⁸ Видети: Ivanković, M., *Iseļjavanje Jevreja...*

²⁹ Perera D., „Neki statistički podaci o Jevrejima u Jugoslaviji...”, str. 138.

³⁰ Више о томе: Perić, Marko; Stanić, Srećko, „Jevreji Beograda u popisima stanovništva XIX i XX veka”, *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja* 6, 1992, str. 294–295. (даље: Perić M.; Stanić S., „Jevreji Beograda...”)

³¹ Ivanković, *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)...*, str. 79.

³² Kerkkänen, Ari, *Yugoslav Jewry: Aspects of post-World War II and post-Yugoslav developments*, Helsinki 2001, p. 42. (даље: Kerkkänen A., *Yugoslav Jewry...*)

³³ Romano J., *Jevreji Jugoslavije 1941–1945...*, str. 202.

и најбоље показује колико је тешко говорити о иоле прецизним подацима приликом разматрања бројног стања заједнице у послератној држави.

Поред тога што специфичан историјски развој југословенске државе и локалне јеврејске заједнице онемогућавају тачну квантификацију последица исељавања у Израел, највећу препреку за тачну реконструкцију тог процеса представља недостатак изворне основе. Број докумената који се тичу послератне емиграције југословенских Јевреја у Израел сразмерно је велики. Највећи део тих извора је, међутим, непотпун или ограничене употребне вредности.

Не постоји јединствени списак исељеника који су између 1948. и 1952. године напустили Југославију и упутили се у Израел. Податке о њиховом укупном броју пружа свега неколико докумената, који су настали знатно пошто је само исељавање окончано.³⁴ Како су, међутим, у питању подаци саме исељеничке заједнице, временска дистанца са које је читав процес посматран, може се чак сматрати и одређеном предношћу. Одређени отклон могао је само погодовати стварању објективне представе о последицама организоване емиграције. Подаци које ови извори доносе морају се сматрати за веродостојне, ако не и сасвим прецизне, показатеље укупног броја Јевреја који су напустили Југославију.

Најпоузданије и уједно најтачније податке о квантитативним оквирима исељавања пружају извештаји које је Савез у облику циркулара слао локалним јеврејским заједницама после окончања сваког појединачног таласа организоване емиграције. Овакви су извештаји, међутим, сачувани само за прва два таласа исељеника.³⁵ Изванредно важан извор представљају и комплетни спискови лица која су у оквирима крајем 1948,³⁶ односно током 1949. године напустили Југославију.³⁷

Мада су сачувани и пописи исељеника трећег и четвртог таласа, не може се поуздано тврдити да су комплетни.³⁸ Допуне и преправке чине те спискове

³⁴ Можда је и најбољи пример оваквог документа транскрипт говора који је одржан током окупљања југословенских Јевреја у Израелу, приликом обележавања четрдесет година од Априлског рата. Видети; АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

³⁵ Видети: АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 827, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије*, Предмет; Извештај о одласку у државу Израел, 17. јануар 1949, Пов. бр. 94/49. и АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 797, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије (Циркулар бр. XXXII)*, Предмет; Извештај о завршетку другог исељења у државу Израел 2. август 1949, Пов. бр. 2786/49. Нејасно, при том, остаје да ли је СЈВОЈ, почевши од трећег исељавања, престао у форми извештаја да обавештава челнике локалних заједница о приспећу емиграната у Израел или ти документи једноставно нису сачувани.

³⁶ Спискови лица која су Југославију напустила с првим таласом организоване емиграције у Израел чувају се у: АЈИМ, Ал. 1948–1952, спискови исељеника и АЈИМ, п.к. 738.

³⁷ Попис лица која су са другим таласом организоване емиграције из Југославије отишли у Израел налази се у АЈИМ, п.к. 738.

³⁸ АЈИМ, Ал. 1949, п.к. 1288, *Списак (III алија)*; АЈИМ, Ал. 1951–1952, п.к. 801 (Архив Перера 40), *Четврто групно исељење у државу Израел, мај 1951. година.*

релативно непоузданим показатељем броја исељеника који су у мају 1951, односно октобру 1952. године напустили Југославију. У том је смислу најмање проблематично пето исељавање, за које је сачувано неколико веома детаљних спискова емиграната.³⁹

Нешто незахвалније изворе на основу којих би било могуће утврдити тачан број Јевреја који су напустили Југославију између 1948. и 1952. године представљају парцијални спискови које су Савез и локалне општине састављали припремајући се сваки талас емиграције. Подаци које доносе ти спискови, међутим, много више стварају недоумице него што успевају да их разреше.

Примарни проблем приликом коришћења парцијалних спискова за одређивање укупног броја емиграната у Израел јесте сама њихова форма. Релативно мали број спискова исељеника како оних које су саставили челници Савеза тако и оних из локалних заједница на правилан је начин датиран. У недостатку јединствених спискова исељеника сваког појединачног таласа организоване емиграције, парцијалне пописе скоро је немогуће на правилно разврстати.⁴⁰ Даљу препреку представља неједнакост критеријума класификације исељеника у парцијалним списковима. Лица пријављена за емиграцију груписана су по местима или републикама у којима су била пријављена за исељење, да би се даље разврставала на основу тога који су чланови породице били носиоци права на емиграцију.⁴¹ Примена оба принципа довела је до великог броја мањих спискова различитог садржаја који се тичу истог таласа организоване емиграције, чак и исељеника из исте локалне заједнице.⁴²

Пре него што ће Савезу доставити коначни списак чланова који су намеравали да напусте земљу, локалне заједнице слале су прелиминарне или спискове лица пријављених за исељење.⁴³ Због непостојања референтних спискова коришћење прелиминарних пописа посебно је незахвално, поред тога што недостатак изворне основе отежава утврђивање укупног броја емиграната, али и детаљнију анализу структуре исељеничке заједнице.

Парцијални спискови које су начинили званичници Савеза пружају невелик број података о појединачним емигрантима. Углавном су наведени име и презиме, те година рођена и место у коме се појединац пријавио за предстојећи талас

³⁹ Видети: АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 827, *Списак исељеника за Израел, који су примили одобрење МУП*.

⁴⁰ Типичан пример су спискови који се чувају у АЈИМ, Ал. 1949–1951, п.к. 837.

⁴¹ Видети спискове у: АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 855.

⁴² При том не треба заборавити ни да се велики број лица пријављивао за неколико узастопних таласа организоване емиграције пошто су их објективне околности спречавале да у првом тренутку када су то пожелели, напусте земљу.

⁴³ Велики број оваквих спискова чува се у АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 860.

емиграције у Израел.⁴⁴ Тек су спискови исељеника које су саставиле локалне заједнице нешто садржајнији. На постојеће проблеме приликом сравњивања парцијалних спискова надовезала се и неуједначеност обрасца који су користиле појединачне општине.

Састављајући спискове лица пријављених за исељење, највећи број локалних заједница поштовао је да образац обухвата име и презиме, годину рођења, занимање и адресу на којој је у тренутку подношења пријаве становао будући исељеник.⁴⁵ Малобројни допуњени спискови, састављени по истом образцу, садрже и податке о брачном стању лица пријављених за исељење.⁴⁶ Најдетаљнији подаци о члановима који су у оквирима организоване емиграције напустили Југославију могу се наћи у списковима које је саставила ЈВО Загреб.⁴⁷ Поред имена и презимена, године рођења, односно места из кога потиче исељеник, ти спискови пружају и детаље о занимању, послодавцу, брачном стању и брачном партнеру сваког појединца.

Укупан број исељеника

После завршетка Другог светског рата, у Југославији није живело више од 15.000 Јевреја.⁴⁸ Најреалније се чине процене истраживача који сматрају да југословенских Јевреја после рата није било више од 12.000.⁴⁹ Независно од тога који податак прихватимо, ред величина јеврејске заједнице у проценама

⁴⁴ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 860. Очигледно је да је, међутим, постојала намера да се обави одређена стандардизација обрасца који је коришћен приликом састављања спискова исељеника. У последњој фази припреме за сваки појединачни талас организоване емиграције, у Савезу су сачињавани пописи емиграната у којима су наведени презиме и име, година рођења, занимање, место и адреса становања сваког појединачног лица. При том је, међутим, и даље немогуће на прави начин искористити тако дате податке. Тек занемарљив број чак и оних спискова са најкомплетнијим подацима о појединачним емигрантима датиран је или на неки други начин везан за одређени талас исељавања. Видети појединачне спискове који се чувају у: АЈИМ, Ал. 1949–1951, п.к. 837.

⁴⁵ Дobar пример за овакав образац су спискови који се чувају у: АЈИМ, Ал. 1949–1951, п.к. 837. Релативно велики број таквих спискова чланова заједнице из различитих република наговештава да је у питању био образац који је на неки начин наметнуо Савез. Ти се спискови унеколико разликују од делова кумулативних спискова СЈВОЈ, чији је садржај већ разматран, те се може поћи од претпоставке да је њихова намена била унеколико другачија. На основу сачуваних извора, међутим, ништа се више о томе не може рећи.

⁴⁶ Неколико оваквих спискова чува се у: АЈИМ, Ал. 1949–1951, п.к. 837.

⁴⁷ Видети, на пример, спискове лица пријављених за организовано исељавање из ЈВО Загреб који се чувају у АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 855.

⁴⁸ Romano J., *Jevreji Jugoslavije 1941–1945...*, str. 202.

⁴⁹ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)...*, str. 79; Kerkkänen A., *Yugoslav Jewry...*, str. 42.

укупног броја исељеника из Југославије у Израел драматично је различит. (Табела бр. 3)

Харијет Пас Фрајденрајх наводи да се је Југославију између 1948. и 1952. године напустило 7.578 Јевреја.⁵⁰ Резултате њеног истраживања унеколико потврђују Марко Перић и Срећко Станић, који сматрају да се из Југославије у Израел иселило 7.739 лица јеврејске националности.⁵¹ Далеко највеће одступање у том смислу представљају резултати истраживања Младенке Иванковић.⁵² Укупан број југословенских Јевреја који су се у организоване емиграције иселили у Израел, она процењује на чак 8.618.⁵³

Разлика од чак 13.8% између најниже и највише процене, на узорку од неколико хиљада исељеника у потпуности мења слику о променама у бројности и структури јеврејске заједнице у послератној Југославији. Ако пођемо од претпоставке о приближно 15.000 преживелих Јевреја и најниже процене броја исељеника, заједница је после рата преполовљена. Емигрирало је приближно 50.5% њених припадника.⁵⁴ Ако пођемо од реалније процене укупног броја припадника јеврејске заједнице у Југославији после окончања рата (око 12.000), губици претрпљени са исељавањем у Израел расту на 63.2%.⁵⁵ Ако се као тачни прихвате подаци које даје Младенка Иванковић, и примене на најнижу процену броја преживелих Јевреја у послератној Југославији, укупни губитак је чак 71.2% припадника заједнице у процесу организоване емиграције.

Полазна тачна настојања да се објективно сагледа обим организоване емиграције мора бити тачна квантификација сваког појединачног таласа исељавања. У извештају Савеза јеврејских вероисповедних општина Југославије,

⁵⁰ Pass Freidenreich H., *The Jews of Yugoslavia...*, p. 193.

⁵¹ Perić M.; Stanić S., „Јевреји Београда“..., стр. 295.

⁵² Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)...*, стр. 361.

⁵³ Вредни су помена, мада не и директно употребљиви у оквирима овог истраживања, и резултати које доноси израелски Централни биро за статистику. Према њиховим подацима, од проглашења независности Израела до 2012, из бивших југословенских република доселило се укупно 10.768 Јевреја. Мада се временски оквир не поклапа, а недостатак детаљнијих података нас спречава да из укупног броја исељеника на било који начин издвојимо организовану емиграцију, јасан је њен ред величина. С друге стране, не постоје поузданији подаци на основу којих би се дао реконструисати удео организованог исељавања у општим оквирима емиграције из Југославије у Израел. Видети детаљно: *Immigration to Israel: Total Immigration, by Country of Origin (1948–Present)*, http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Immigration/immigration_by_country.html, 17. јануар 2015. година

⁵⁴ Ако је укупан број исељеника износио, како наводе Перић и Станић, 7.739, удео емиграната расте на 51.6%. Процене Младенке Иванковић значиле би да се од 15.000 припадника јеврејске заједнице, њих 57.5% упутило у Израел.

⁵⁵ Примењени на нижу процену укупног броја Јевреја у послератној Југославији, резултати Перића и Станића дају удео емиграната од укупно 64.5% у укупном броју припадника заједнице.

састављеном непосредно после окончања првог таласа организоване емиграције, наведено је да је земљу тада напустило 4.098 исељеника.⁵⁶ Исти податак доноси и документи саме исељеничке заједнице.⁵⁷

Најкомплетнији списак учесника у првом таласу организоване емиграције садржи имена укупно 4.055 Јевреја који су напустили Југославију.⁵⁸ Одступање у односу на број од 4.098 исељеника највероватније је последица тренутка у коме су посматрани документи настали. Како је мања група емиграната земљу непланирано напустила накнадно, са теретним бродом „Босна”, може се претпоставити да она није узета у обзир приликом састављања детаљног списка емиграната.

У извештају који је Савез доставио свим локалним заједницама после окончања другог таласа организоване емиграције у Израел, наведено је да је том приликом земљу напустило 2.490 југословенских Јевреја.⁵⁹ Између овог податка и података с којима је накнадно иступила југословенска заједница у Израелу, постоји знатно одступање. Подаци исељеничке заједнице говоре да је средином 1949. године Југославију напустило 2.409 лица.⁶⁰ Разлика између два податка извесно су последица једноставне пермутације приликом куцања. Као и приликом претходног исељења, сачувани списак појединачних исељеника садржи нешто мањи број лица него што их је коначно напустило земљу.⁶¹

⁵⁶ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 827, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије*, Предмет: Извештај о одласку у државу Израел, 17. јануар 1949, Пов. бр. 94/49. Приликом прве пловидбе за Хаифу, на броду „Радник” налазило се 729 исељеника (2. децембар 1948). Истим се бродом, у другом наврату, у Израел упутило 919 југословенских Јевреја (15. децембар 1948). Највећи број емиграната у склопу првог таласа организованог исељавања испловио је из ријечке луке бродом „Кефалос”. (20. децембар 1948). Југословенски Јевреји који нису стигли правремено да реше сва административна питања која су претходила укрцавању на брод, прикључили су се организованог емиграцији испловљавајући за јеврејску државу на Блиском истоку бродом „Босна” са пртљагом осталих исељеника (9. јануар 1949).

⁵⁷ АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

⁵⁸ АЈИМ, Ал. 1948–1952, спискови исељеника, и АЈИМ, п.к. 738, *Списак исељеника у Израел*.

⁵⁹ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 797, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије (Циркулар бр. XXXII)*, Предмет: Извештај о завршетку другог исељења у државу Израел 2. август 1949, Пов. бр. 2786/49. Током три путовања брода „Радник” у оквирима другог таласа организоване емиграције, у Израел је отишло 1.027 (24. јун 1949), 594 (7. јул 1949), односно 869 исељеника (25. јул 1949). Посебно занимљиво питање током разматрања укупног броја лица која су у оквирима другог таласа организованог исељавања напустила Југославију, представља транспорт који се, како се чини, у Израел упутио у октобру 1949. године. Са овим додатком, на списку исељеника нашло се 2.531 лице. Видети: АЈИМ, Ал. 1949, п.к. 1288, *Списак исељеника за Израел, VII – VIII 1949*. Као што је тачну улогу овог транспорта у оквирима другог исељавања немогуће реконструисати на основу сачуваних извора, тако није јасно ни у каквом су односу додаток списку и примарни попис емиграната.

⁶⁰ АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

⁶¹ АЈИМ, п.к. 738, *Списак исељеника за Израел*.

Једини сачувани обједињени списак Јевреја који су у оквирима трећег таласа организоване емиграције напустили Југославију садржи податке о 409 лица.⁶² Тај број само потврђује накнадни осврт саме југословенске заједнице у Израелу на догађаје из маја 1950. године.⁶³ Мада са одређеном резервом због недостатка других референтних докумената, овај се податак мора прихватити као реални показатељ обима трећег организованог исељавања.

Списак 819 Јевреја који су Југославију напустили у мају 1951. године,⁶⁴ највише одступа од података саме исељеничке заједнице.⁶⁵ Како није сасвим извесно да ли се једини сачувани списак односи на лица пријављена за емиграцију или, пак, појединце који су на крају земљу и напустили, одређена предност се мора дати податку о 658 лица, који доноси заједница у Израелу.⁶⁶

Последњи талас организоване емиграције југословенских Јевреја у Израел био је уједно и далеко најмањег обима. Једини референтни списак садржи имена сто двадесет и седам лица пријављених да у октобру 1952. напусте Југославију.⁶⁷ У свом настојању да емигрирају, бар према подацима које доноси сама исељеничка заједница, успела су 84 лица.⁶⁸ Како је извесно да појединци првобитно пријављени за исељавање коначно нису сви и напустила Југославију, предност се мора дати конзервативнијој процени обима последњег таласа исељеника.

Табела бр. 3: Број исељеника из Југославије по појединачним таласима организоване емиграције и бројно стање заједнице после сваког исељавања

Талас исељења	I	II	III	IV	V	Укупно
Број исељеника	4.098	2.490	409	658	84	7.739
Број Јевреја у Југославији	8.402	5.912	5.503	4.845	4.761	4.761

Анализа обима сваког од појединачних таласа организоване емиграције који су Југославију напустили између децембра 1948. и октобра 1952. године, наводи на закључак да је у Израел укупно стигло 7.739 исељеника. (Табела бр. 2) Овај се број у потпуности поклапа са проценом Марка Перића и Срећка

⁶² АЈИМ, Ал. 1949, п.к. 1288, *Списак (III алија)*

⁶³ АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

⁶⁴ АЈИМ, Ал. 1951–1952, п.к. 801 (Архив Перера 40), *Четврто групно исељење у државу Израел, маја 1951.*

⁶⁵ АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

⁶⁶ АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

⁶⁷ АЈИМ, Ал. 1951–1952, п.к. 801 (Архив Перера 40), *Списак пријављених лица за пето групно исељење, јул 1952. године.*

⁶⁸ АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

Станића.⁶⁹ Бројеви које доносе Харијета Пас Фрајденрајх⁷⁰ и Ари Керканен⁷¹ истог су реда величине. Добијене разлике извесно су последица различитих приступа подацима које доносе малобројни сачувани извори. Процена Младенке Иванковић о укупно 8.618 исељеника,⁷² међутим, завређује посебну пажњу.

Подаци на које се приликом реконструисања оквира првог таласа организованог исељавања ослања Младенка Иванковић, наговештавају да је Југославију крајем 1948. и почетком 1949. године напустило 4.115 јеврејских емиграната.⁷³ Мада је у питању број већи од оног наведеног у извештају Савеза,⁷⁴ тај се податак може прихватити као прилично објективан. Ни одступања у процени броја исељеника који су средином 1949. године кренули за Израел (2.567)⁷⁵ нису претерано значајна у односу извештај Савеза (2.490).⁷⁶ Тек у настојању да квантитативно дефинише трећи талас организоване емиграције, ауторка знатније одступа од резултата осталих релевантних истраживања када наводи да су у марту 1950. Југославију напустила 892 исељеника.⁷⁷ Тај је број више него двоструко већи од броја емиграната реконструисаног на основу оног што је наведено како у документима Савеза⁷⁸ тако и у каснијем осврту заједнице југословенских Јевреја у Израелу.⁷⁹ Нејасно је на којој изворној основи почива ова претпоставка. Приликом одређивања размера четвртог таласа исељавања, ауторка се очигледно ослањала на списак лица пријављених за организовану емиграцију (819 особа),⁸⁰ који смо као релевантан одбацили у корист података који је оставила југословенска заједница у Израелу (658).⁸¹ Одређујући квантитативне оквире петог таласа организоване емиграције, ауторка прихвата податак који доноси сама исељеничка заједница.⁸² Током шестог таласа организоване

⁶⁹ Perić M., Stanić S., „Јевреји Београда у пописима становништва”..., стр. 295.

⁷⁰ Pass Freidenreich H., *The Jews of Yugoslavia*..., p. 193.

⁷¹ Kerkkänen A., *Yugoslav Jewry*..., pp. 72–73.

⁷² Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., стр. 361.

⁷³ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., стр. 317.

⁷⁴ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 827, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије*, Предмет; Извештај о одласку у државу Израел, 17. јануар 1949, Пов. бр. 94/49.

⁷⁵ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., стр. 317.

⁷⁶ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 797, *Допис СЈВОЈ, свим јеврејским вероисповедним општинама Југославије (Циркулар бр. XXXII)*, Предмет; Извештај о завршетку другог исељења у државу Израел 2. август 1949, Пов. бр. 2786/49.

⁷⁷ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., стр. 319.

⁷⁸ АЈИМ, Ал. 1949, п.к. 1288, *Списак (III алија)*.

⁷⁹ АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

⁸⁰ АЈИМ, Ал. 1951–1952, п.к. 801 (Архив Перера 40), *Четврто групно исељење у државу Израел, мај 1951*.

⁸¹ АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

⁸² Ivanković, *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., стр. 320. и АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

емиграције, за који претпоставља да се одиграо у јулу 1952. године,⁸³ ауторка наводи да је Југославију напустила 141 особа.⁸⁴

Табела бр. 4: Релативно смањење јеврејске заједнице у Југославији са сваким појединачним таласом организоване емиграције и апсолутно смањење као последица исељавања

Организована емиграција	I	II	IV	V	Укупно
Смањење јеврејске заједнице у Југославији	33.0%	29.6%	11.9%	1.7%	61.9%

Примарни извори коришћени приликом утврђивања укупног броја исељеника из Југославије у Израел између 1948. и 1952. године, мада дозвољавају одређено одступање, ни на који начин не оправдавају процену с којом је иступила Младенка Иванковић. Додатне четири стотине исељеника у оквирима трећег таласа организоване емиграције морале би да оставе трага у сачуваним документима. На ову, највећу, разлику у размерама појединачних исељавања, само се надовезао диспарат у процени квантитативних оквира четврте организоване емиграције, односно претпоставка о постојању додатног таласа исељеника. У свакој даљој анализи процеса организоване емиграције Јевреја у Израел полазићемо од претпоставке о укупно 7.739 исељеника, који су, у оквирима пет засебних таласа, Југославију напустили између 1948. и 1952. године.

У склопу прве две масовне емиграције у новостворену државу на Блиском истоку Југославију је напустило 52% Јевреја који су преживели Други светски рат (6.588).⁸⁵ Последња три таласа исељеника била су далеко мањег обима како у смислу броја емиграната који су напустили земљу (1.151), тако и у погледу процентуалног умањења јеврејске заједнице која је после 1949. остала у Југославији (19.5%). При том би требало приметити да је четврти талас (658) организоване емиграције био знатно бројнији од трећег (409).

Јеврејска заједница у Југославији, која је после рата бројала приближно 12.500 припадника,⁸⁶ са окончањем петог и последњег таласа организоване

⁸³ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., str. 320. Видети и: Ivanković M., „Jevreji u Jugoslaviji 1918–1952”..., str. 133. и Ivanković, M., *Iseljavanje Jevreja...*

⁸⁴ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., str. 320.

⁸⁵ При том је састав исељеничке заједнице био такав да су југословенски Јевреји били заступљени са приближно 96.9%, док су аполите и страни држављани чинили 3.1% емиграната који су се између 1948. и 1952. године упутили у Израел. Овај изузетно мали део укупног броја исељеника показао се изванредно значајани за дефинисање процеса организоване емиграције у комплексним спољнополитичким околностима у којима се одигравао.

⁸⁶ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., str. 79; Kerkkänen A., *Yugoslav Jewry*..., p. 42.

емиграције, изгубила је скоро 62% чланова (Табела бр. 5). Далеко је најбројнији био први талас исељеника, са којим је трећина југословенских Јевреја напустила земљу. Мада је број емиграната који се наредне године из Југославије упутио у Израел у апсолутним бројевима био скоро двоструко мањи, процентуални губитак који је заједница том приликом претрпела био је, према последицама резултата првог исељавања, скоро идентичан (Табела бр. 8).

Табела бр. 5: Процентуална заступљеност Јевреја из појединачних југословенских републике у сваком од таласа организоване емиграције у Израел

Република	НР Србија	НР Хрватска	НР БиХ	НР Словенија	НР Македонија	НР Црна Гора	Укупно
Талас исељеника							
I	57.9%	26.0%	10.6%	0.2%	5.3%	0%	100.0%
II	48.8%	37.2%	11.7%	1.7%	0.4%	0.1%	100.0%
III	41.6%	47.7%	9.3%	0%	1.2%	0%	100.0%
IV	57.9%	31.8%	5.2%	0.5%	4.1%	0.5%	100.0%
V	26.2%	50.0%	5.9%	5.9%	12.0%	0%	100.0%
Укупно	54.4%	31.0%	10.0%	0.8%	3.7%	0.1%	100.0%

Заступљеност Јевреја из појединачних југословенских република у оквирима организованог исељавања у целини, показује одређену правилност. (Табела бр. 9) Републике у којима је после рата био настањен највећи број Јевреја, сасвим разумљиво, дале су и највећи број исељеника. При том су углавном најзаступљенији били Јевреји из Србије, да би у два таласа најмањег апсолутног обима ова улога припала припадницима јеврејских заједница са територије Хрватске.

У оквирима првог таласа организоване емиграције у Израел, далеко су најзаступљенији били Јевреји из Србије, који су чинили више од половине исељеника (2.373) (Табела бр. 10). Нешто више од четвртине оних припадника заједнице који су напустили земљу крајем 1948, односно почетком 1949. године чинили су Јевреји из Хрватске (1.065). Значајније су били заступљени и чланови јеврејских заједница из Босне и Херцеговине (435), односно Македоније (217), док су се само појединачни Јевреји из Словеније прикључили првом таласу организоване емиграције из Југославије у Израел.

Табела бр. 6: Број Јевреја из сваке од савезних република у оквирима појединачних таласа организоване емиграције у Израел⁸⁷

Република	НР Србија	НР Хрватска	НР БЈХ	НР Словенија	НР Македонија	НР Црна Гора
Талас исељеника						
I	2.373	1.065	435	8	217	0
II	1.217	927	292	42	10	3
III	170	196	38	0	5	0
IV	381	210	34	3	27	3
V	22	42	5	5	10	0
Укупно	4.163	2.440	804	58	269	6

Као и неколико месеци раније, исељеници из Србије чинили су приближно половину другог таласа организоване емиграције из Југославије у Израел (1.191). Хрватски Јевреји били су процентуално заступљенији него приликом претходног исељавања, са нешто више него једном трећином (908). Мада нешто заступљенији него у оквирима првог таласа организованог исељавања, број исељеника из Босне и Херцеговине био је мањи него у оквирима претходног исељавања (286). Из Словеније (41), Македоније (11) и Црне Горе (4) у Израел је средином 1949. године кренуо тек релативно мали број емиграната.

У оквирима трећег таласа организоване емиграције највећи део исељеника били су чланови општина на територији Хрватске и Србије (365).⁸⁸ Мимо неколико емиграната који су кренули из Македоније (5), остатак Јевреја који су у марту 1950. године напустили Југославију чинили су Јевреји са територије Босне и Херцеговине (38).

Документи југословенске заједнице у Израелу, који доносе податак о 658 исељеника у оквирима четвртог таласа организоване емиграције,⁸⁹ не пружају

⁸⁷ Резултати до којих је током свог истраживања дошла Младенка Иванковић говоре да је сваки појединачни талас организоване емиграције у Израел који је напустио Југославију био за приближно 10% многољуднији него што то показују овде наведени подаци. Ови резултати, сходно томе, показују да је и број исељеника из појединачних република био одговарајуће већи. Видети: Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., str. 320. Једино у случају Црне Горе Младенка Иванковић наводи да се организованој емиграцији придружило четворо исељеника, док резултати нашег истраживања наговештавају да их је било укупно шесторо.

⁸⁸ АЈИМ, Ал. 1949, п.к. 1288, *Списак (III алија)*.

⁸⁹ АЈИМ, п.к. „Југословенски Јевреји у Израелу”, *Наше ходочашће...*

никакав увид у то из којих су република они кренули. Закључак би стога требало извести из података о лицима пријављеним за емиграцију.⁹⁰ Мада добијеним подацима извесно мањка прецизност, требало би их сматрати релативно веродостојним показатељем реалне ситуације.

Далеко најзаступљенији исељеници који су у мају 1951. године напустили Југославију били су Јевреји из Србије, чинећи њихову скоро двотрећинску већину (381). Хрватских Јевреја било је знатно мање (210), док је Босна и Херцеговина (35), заједно са Македонијом (27), дала тек десети део емиграната четвртог таласа организованог исељавања. Из Словеније и Црне Горе у Израел су тада кренули тек појединци.

Последњи талас организованог исељавања донео је, због свог скромног обима, знатна одступања од релативне правилности у заступљености емиграната из појединачних југословенских република каква је до тада постојала.⁹¹ Јевреји из Хрватске, мада су и претходно били знатно заступљени, чинили су чак половину емиграната (42) који су у октобру 1952. године напустили земљу. Јеврејска заједница у Србији по заступљености се налазила на другом месту (22). Македонију (10), те Словенију и БиХ (5) у оквирима последњег таласа организованог исељавања напустили су тек појединци. Због скромног обима петог исељавања, чак су и ти индивидуални исељеници постали статистички релевантни.

Динамика исељавања јеврејског становништва из појединачних југословенских република углавном одговара динамици одигравања процеса организоване емиграције у целини. (Табела бр. 7) Далеко највећи број Јевреја, уз неколико изузетака, из сваке се републике иселио крајем 1948. године. Број исељеника из појединачних република постепено је опадао са сваким наредним таласом емиграције. У овом је смислу посебно упечатљив пример македонских Јевреја (Табела бр. 8). Од укупног броја емиграната из Македоније, њих приближно 80% земљу је напустило с првим таласом организованог исељавања. Изузетак од општег кретања чинили су словеначки Јевреји, од којих се највећи број у Израел упутио са другим таласом масовне емиграције, и исељеници из Црне Горе, којих је укупно било шесторо. Како су, међутим, исељеници из те две републике чинили тек занемарљиво мали део укупног броја исељеника, њихова активност једва да је утицала на динамику комплетног процеса емиграције.

Опште правило постепеног опадања броја појединаца који су са сваким следећим таласом исељавања напустили Југославију нарушено је током четвртог таласа организоване емиграције у Израел. У мају 1951. године земљу је напустио већи број Јевреја из Србије и Хрватске него што је то био случај

⁹⁰ АЈИМ, Ал. 1951–1952, п.к. 801 (Архив Перера 40), *Четврто групно исељење у државу Израел, мај 1951. година.*

⁹¹ АЈИМ, Ал. 1948, п.к. 827, *Списак исељеника за Израел, октобар 1952. година.*

претходне године, због чега је четврти талас организованог исељавања био многољуднији од трећег.

Највеће јеврејске заједнице како на нивоу појединачних република тако и на нивоу локалних општина, дале су уједно и највећи број исељеника. Више од половине укупног броја Јевреја који су између 1948. и 1952. године напустили Југославију (4.163), кренуло је из Србије. Приближно двоструко мање Јевреја (2.440) у истом се времену иселило из Хрватске. Јеврејске заједнице преостале четири југословенске републике дале су заједно свега четвртину укупног броја исељеника. Сасвим аналогно тој диспропорцији, када се посматра учешће чланова локалних јеврејских заједница у организованој емиграцији, предњаче општине у Србији и Хрватској, конкретно ЈВО Београд и ЈВО Загреб.⁹² Нешто су мање, мада, када се посматра укупан број исељеника из Босне и Херцеговине, знатније заступљени чланови ЈВО Сарајево.

Табела бр. 7: Процентуално умањење јеврејске заједнице у појединачним југословенским републикама, са сваким таласом организоване емиграције у Израел⁹³

Република	НР Србија	НР Хрватска	НР БиХ	НР Македонија
Талас исељеника				
I	40.4%	29.8%	23.2%	56.1%
II	36.3%	47.0%	20.3%	5.8%
III	7.9%	12.4%	3.3%	3.1%
IV	19.3%	15.2%	3.1%	17.4%
V	1.3%	3.5%	0.5%	7.8%

Када се процентуално умањење јеврејске популације са сваким организованим исељавањем у Израел посматра на нивоу појединачних република, одређене специфичности у динамици емиграције постају још упечатљивије. Првом таласу организоване емиграције у Израел придружило се приближно 40% јеврејског становништва Србије и чак 56% македонских Јевреја. (Табела бр. 8) Уз одређено одступање код четвртог исељавања, тај је проценат, сасвим

⁹² Детаљно о броју чланова појединачних јеврејских вероисповедних општина у Југославији после рата, видети: Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)...*, str. 340–346.

⁹³ За јеврејске заједнице Словеније и Црне Горе не постоје подаци на основу којих би се могло реконструисати процентуално умањење.

разумљиво, са сваким наредним таласом организоване емиграције постепено опадао. Издваја се пример јеврејске заједнице у Хрватској. Пошто се крајем 1948. године у Израел упутило 30% локалног јеврејског становништва, чак 47% преосталих хрватских Јевреја придружило се другом таласу организоване емиграција. Док се приближно по једна петина Јевреја из Босне и Херцеговине прикључила првом и другом исељавању, тек је занемарљив део њих одлучио да се касније упути у новостворену државу на Блиском истоку.

Приближно 7.739 јеврејских исељеника који су се, у склопу пет таласа организоване емиграције, из Југославије упутили у Израел, чинили су крајње хетерогену целину. Губици које је југословенска јеврејска заједница тада претрпела били су знатни. Тек детаљнија анализа оног дела југословенских Јевреја који је између 1948. и 1952. напустио земљу пружа, међутим, тачнији увид у квалитативне промене које су пратиле организовано исељавање у Израел.

Структура исељеничке заједнице

Како је сам процес био предмет релативно малог броја истраживања, располажемо тек фрагментарним подацима о структури оног дела јеврејске заједнице који је у оквирима организоване емиграције напустио Југославију. Најдетаљније податке доноси Младенка Иванковић, позивајући се на извештаје Министарства унутрашњих послова.⁹⁴ Они се, међутим, тичу само исељеника који су се у Израел упутили средином 1949. године.⁹⁵

Табела бр. 8: Структура држављанства другог таласа организоване емиграције из Југославије у Израел

Држављанство	Број исељеника	Удео у укупном броју исељеника
Југословени	2.434	98.7%
Странци или аполите	31	1.3%
Укупно	2.465	100.0%

Извор: Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., str. 318.

⁹⁴ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., str. 318–319.

⁹⁵ Младенка Иванковић наводи да се извештаји Министарства унутрашњих послова Југославије тичу Јевреја који су земљу напустили до 1. септембра 1949. године. Број исељеника којима се у овим извештајима барата, међутим, показује да је у обзир узет само други талас организованог исељавања.

Према подацима које доноси МУП Југославије, највећи број емиграната у склопу другог масовног исељавања чинили су држављани Федеративне Народне Републике Југославије⁹⁶ (Табела бр. 9). Нешто више од 1% тих исељеника били су страни држављани или аполите.

Табела бр. 9: Полна структура другог таласа организоване емиграције из Југославије у Израел

Пол	Број исељеника	Удео у укупном броју исељеника
Мушки	1.131	45.9%
Женски	1.334	54.1%
Укупно	2.465	100.0%

Извор: Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)...*, str. 318.

Међу емигрантима другог таласа било 10% више жена него мушкараца⁹⁷ (Табела бр. 10). При том су приближно петину исељеника чинила деца старости до 14 година.⁹⁸ У складу са послератном професионалном преоријентацијом југословенских Јевреја, приближно петину емиграната који су средином 1949. године напустили земљу чинили су државни чиновници (Табела бр. 11). Међу исељеницима су знато, посебно у поређењу са њиховим уделом у јеврејској заједници у послератној Југославији, заступљене биле и занатлије (10%), односно радници (5.1%). За највећи део емиграната другог таласа (приближно 60%) извештаји Министарства унутрашњих послова не доносе никакве податке о занимању.⁹⁹

⁹⁶ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)...*, str. 318.

⁹⁷ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)...*, str. 318–319.

⁹⁸ Деца до 14 година била су, према подацима које доноси Министарство унутрашњих послова Југославије, скоро подједнако заступљена међу исељеницима (21.6%) и исељеницима (20.6%) другог таласа организоване емиграције, Исто.

⁹⁹ Исто. Остаје нејасно да ли ово значи да су занимања ових емиграната била хетерогена толико да нису дозвољавала њихово укључивање у било коју од постојећих категорија или да, пак, подаци о њиховој професионалној делатности уопште не постоје.

Табела бр. 10: Структура занимања другог таласа организоване емиграције из Југославије у Израел

Занимање	Број исељеника	Удео у укупном броју исељеника
Интелектуалци	30	1.2%
Чиновници	508	20.6%
Занатлије	246	10.0%
Радници	126	5.1%
Земљорадници	12	0.8%
Слободне професије	56	2.3%
Затвореници	28	1.1%
Остало	1.459	59.2%
Укупно	2.465	100.0%

Извор: Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)...*, str. 318–319.

Анализа исељеничке заједнице у целини показује да се подаци релевантни за други талас организоване емиграције тек делимично могу екстраполирати на ниво комплетног процеса. Јевреји који су средином 1949. године напустили Југославију извесно представљају репрезентативан узорак. Обим превасходно првог таласа организоване емиграције унеколико, међутим, мења слику о структури исељеничке заједнице какву доноси извештај Министарства унутрашњих послова Југославије.

Родна структура исељеничке заједнице у целини показује да је правилност коју је наговестио извештај МУП Југославије, уз мања одступања, релевантна за читав процес организоване емиграције у Израел (Табела бр. 12). Најмања је разлика у корист броја женских емиграната забележена у оквирима првог таласа, да би се постепено повећавала како се масовно исељавање југословенских Јевреја приближавало крају. Мало одступање забележено је само током четвртог таласа организоване емиграције. Када се посматра процес у целини, однос између броја мушкараца и жена у оквирима исељавања био је такав да су два Јеврејина из Југославије у Израел, у просеку, пратиле три Јеврејке.

Табела бр. 11: Преглед удела мушкараца и жена у сваком појединачном таласу исељавања и организованом емиграцији у целини

Талас исељења	I	II	III	IV	V	укупно
Пол исељеника						
Мушки	47.7%	45.7%	44.1%	45.1%	44.2%	42.0%
Женски	52.3%	54.3%	55.9%	54.9%	55.8%	58.0%

У дефинисању старосне структуре исељеничке заједнице (Табела бр. 13) недвосмислено је најважнију улогу одиграло инсистирање Израела на колико је год то било могуће имиграцији радно способног становништва.¹⁰⁰ Више од 60% сваког од појединачних таласа организоване емиграције који су напустили Југославију чинило је становништво старости од двадесет пет до шездесет пет година.

Исељеници млађи од двадесет и пет година чинили су између једне петине и једне четвртине сваког од пет појединачних таласа организоване емиграције (Табела бр. 13). У настојању да се стекне бољи увид у старосну структуру исељеничке заједнице, категорија емиграната до двадесет и пет година старости даље је разложена на предшколски узраст, на основно школовање, узраст између петнаесте године и пунолетства и, коначно, узраст од пунолетства до двадесет и пете године.

Појединци млађи од 25 година чинили су приближно трећину сваког од таласа организоване емиграције у Израел. Док је, међутим, њихов удео у укупном броју исељеника остајао приближно исти, заступљеност одређених супкатегија емиграната приметно се мењала. Деца до седам година старости чинила су све знатнији део појединачних таласа емиграције како је процес у целини напредовао. Аналогно тим променама, процентуална заступљеност исељеника старости од осам до осамнаест година налазила се у сталном паду. Пунолетни појединци, старости до двадесет и пет година чинили су приближно 10% сваког од таласа организованог исељавања, односно укупног броја емиграната који су између 1948. и 1952. године напустили Југославију.

¹⁰⁰ Ivanković M., *Jevreji u Jugoslaviji (1944–1952)*..., str. 350.

Табела бр. 12: Старосна структура исељеничке заједнице¹⁰¹

Талас исељења	пол	0–7 година	8–14 година	15–18 година	19–25 година	26–65 година	>65 година
I	м	10.1%	7.4%	3.2%	10.2%	66.4%	2.7%
	ж	5.7%	7.9%	5.9%	9.7%	66.5%	4.3%
	укупно	7.7%	7.7%	5.6%	10.0%	65.5%	3.5%
II	м	12.7%	8.0%	5.1%	8.0%	62.8%	3.4%
	ж	8.1%	7.4%	4.9%	12.2%	63.2%	3.6%
	укупно	10.3%	7.7%	5.1%	10.3%	63.1%	3.5%
III	м	11.4%	12.2%	1.8%	9.1%	62.8%	2.7%
	ж	11.2%	5.8%	0.4%	12.3%	66.5%	3.8%
	укупно	11.2%	8.9%	1.0%	10.3%	65.2%	3.4%
IV	м	16.5%	7.7%	4.3%	9.9%	59.0%	2.6%
	ж	14.7%	6.4%	2.5%	8.8%	63.4%	4.2%
	укупно	15.7%	7.1%	3.4%	9.3%	61.0%	3.5%
V	м	13.7%	7.8%	3.9%	17.6%	55.0%	2.0%
	ж	22.0%	1.7%	5.1%	8.5%	61.0%	1.7%
	укупно	17.5%	4.6%	4.9%	12.9%	58.3%	1.8%
УКУПНО	М	12.0%	8.1%	4.1%	10.1%	62.8%	2.9%
	Ж	8.1%	7.8%	4.7%	10.7%	65.0%	3.7%
	укупно	9.5%	7.6%	4.5%	10.0%	64.9%	3.5%

Старији од шездесет и пет година чинили су тек нешто више од 3% југословенских Јевреја који су се у оквирима пет таласа организованог исељавања упутили у Израел (Табела бр. 13). Инсистирајући на усељавању радно способног становништва, али и условљавајући имиграцију старих лица гаранцијом да ће о њима имати ко да се стара у новој домовини, израелске државне власти умногоме су маргинализовале ту категорију становништва у општим оквирима процеса.

¹⁰¹ Аутор је, ограничавајући се у својим истраживањима на први талас организоване емиграције, закључио да су малолетна лица чинила чак 33.8% броја Јевреја који су напустили Југославију. Видети: Радовановић, Милан, „Исељење јеврејске деце из Југославије у Израел 1948/9 године”, *Наша прошлост* 14 (2013), 162. Процена је почивала на анализи парцијалних спискова исељеника, који по правилу нису датирани. Извесно је аутор у оквире првог таласа организоване емиграције убројао и одређени број малолетних лица која су Југославију напустила касније. Податак који следује из овде наведених резултата о нешто мање од 21% лица старости до 18 година која су учествовала у првом масовног исељавању, посебно када се посматра у општим оквирима емиграције, бар је унеколико приближнији стварном стању.

Табела бр. 14: Професионална структура исељеничке заједнице

Занимање исељеника	Процентуална заступљеност
Факултетски образовани појединци различитих профила	5.2%
Чиновници и службеници	22.7%
Трговци и трговачки службеници	3.1%
Радници и обртници	1.7%
Занатлије	11.0%
Домаћице	32.6%
Студенти и ученици	18.1%
Остало	5.6%
Укупно	100.0%

Извор: АЈИМ, Ал, 1948, п.к. 855¹⁰²

Професионална структура исељеничке заједнице осликава промене до којих је у овом смислу дошло као последица обнављања југословенске државе на измењеним идеолошким темељима после рата (Табела бр. 14). Спонтани прелазак највећег дела радно ангажованих Јевреја у Југославију у редове чиновника и службеника условио је да та занимања међу емигрантима буду заступљена са 22.7%.¹⁰³ Ученици и студенти чинили су приближно петину исељеничке заједнице (18.1%), док су знатно биле заступљене и занатлије (11.0%). Свега нешто више од 3% исељеника бавило се трговином.

Високообразовани појединци који су земљу напустили у оквирима организоване емиграције у Израел углавном су били ангажовани у струкама у којима су Јевреји од почетка развоја такозваних слободних занимања били доста заступљени. Приближно 59% факултетски образованих особа које су се упутиле у Израел чинили су лекари, апотекари и помоћно медицинско особље. Представници различитих техничких дисциплина међу исељеницима били

¹⁰² Табела је израђена на основу парцијалних спискова који се чувају у АЈИМ, Ал, 1948, п.к. 855, који су једини пружали одговарајући увид у занимања припадника јеврејске заједнице у Југославији који су се прикључили организованом исељавању у Израел. Како су, међутим, у питању прелиминарни спискови лица пријављених за емиграцију, мора се поћи од претпоставке да је код саме исељеничке заједнице дошло до одређених одступања у односу на наведене процене.

¹⁰³ Perera D., „Neki statistički podaci o Jevrejima u Jugoslaviji”..., str. 138.

су заступљени приближно 17.6%, док су њихов знатни део чинили правници (7.2%).

Закључак

У оквирима пет таласа организоване емиграције 7.739 југословенских Јевреја упутило се у Израел. Исељеници су представљали приближно 62% заједнице у послератној Југославији. Број учесника, уз изузетак четвртог исељења, опадао је са сваким наредним исељењем. При том је проценат Јевреја настањених у Југославији који би одлучио да искористи прилику да се упути у Израел остао истог реда величина, све до последњег таласа организоване емиграције.

Пропорционално бројном стању у појединачним републикама, односно локалним јеврејским заједницама, највећи број исељеника био је из Србије, Хрватске и Босне и Херцеговине, односно вероисповедне општине у Београду, Загребу и Сарајеву. Како је број емиграната у каснијим таласима организованог исељавања опадао, дошло је до одређеног одступања од овог правила. Резултати процеса у целини, међутим, нису знатније измењени.

Емигранти су представљали репрезентативан узорак јеврејске популације послератне Југославије. Само је просечна старост исељеника била условљена потребом Израела за радно способним, односно борбено способним становништвом, те стога одударала од одлика југословенског јеврејског становништва у целини. Родна и професионална, односно структура емигрантске заједнице у погледу држављанства, међутим, само потврђују податке којима располажемо о Јеврејима у послератној југословенској држави.

Извори и литература

Архив јеврејског историјског музеја (АЈИМ)

Alfassi, Itzhak, *Immigration and Settlement*, Jerusalem 1973.

„Immigration to Israel: Total Immigration, by Country of Origin (1948-Present)”, *Jews virtual library*, www.jewishvirtuallibrary.org/jsources/Immigration/immigration_by_country.html, (17. јануар 2015)

Ivanković, Mladenka, „Јевреји у Југославији 1918-1952”, у: *Pisati istoriju Jugoslavije*, Београд 2007, стр. 119-139.

Ivanković, Mladenka, „Исељаванје Јевреја у Израел 1946-1952. године”, <https://www.docdroid.net/d69y/iseljavanje-jevreja-u-izrael-1946-1952.pdf.htmlr> (10. Новембар 2015) https://www.academia.edu/4030065/Iseljavanje_Jevreja_u_Izrael_1946_1952_godine, (7. јун 2014).

Ivanković, Mladenka, *Jevreji u Jugoslaviji (1944-1952), Kraj ili novi početak*, Београд 2009.

Kerkkänen, Ari, *Yugoslav Jewry: Aspects of post-World War II and post-Yugoslav developments*, Helsinki 2001.

Кољанин, Милан, *Јевреји и антисемитизам у Краљевини Југославији 1918-1941*, Београд 2008.

Mansfield, Peter, *A History of the Middle East*, London 2003.

Neumann, Shoshana, *Aliyah to Israel: Immigration under Conditions of Adversity*, Bonn 1999.

Perera, David, „Неки статистички подаци о Јеврејима у Југославији у периоду од 1938 до 1965 године”, *Jevrejski almanah* 1963-1964, стр. 135-147.

Perić, Marko; Stanić, Srećko, „Јевреји Београда у пописима становништва XIX и XX века” *Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja*, 6, 1992, стр. 277-309.

Поповић, Небојша, *Јевреји у Србији 1918-1941*, Београд 1997.

Радовановић, Милан, „Исељење јеврејске деце из Југославије у Израел 1948/9”, *Наша прошлост*, 14, 2013, стр. 161-170.

Romano, Jaša, *Jevreji Jugoslavije 1941-1945. Žrtve genocida i učesnici NOR*, Београд 1980.

Freidenreich, Harriet Pass, *The Jews of Yugoslavia*, Philadelphia 1979.

Summary

Milan Radovanović, PhD

Some Statistical Aspects of the Organized Emigration of Yugoslav Jews to Israel (1948–1952)

The organized emigration to Israel was the most significant demographic change, apart from the tragic losses suffered during the Holocaust, afflicting the Jewish community of Yugoslavia. This paper focuses on the diverse statistical aspects of the organized emigration, in an attempt to define the primary quantitative and qualitative consequences of this process.

The results of our research show that approximately 62% of the Jews living in post World War Two Yugoslavia left for Israel between 1948 and 1952. Within the migration movement, the Jewish communities of individual Jewish states and cities were represented in accordance to their size. Serbia and the Jewish community of Belgrade were the origin of the better part of migrants leaving the country for Israel, with Croatia (Zagreb) and Bosnia (Sarajevo) following. As the migration movement progressed, the number of participants diminished, as the community left in Yugoslavia was ever smaller. This, however, did not lead to later migration waves losing their significance, as the participants still were a significant part of the Yugoslav Jewish community.

The internal structure of the migration movement for the most part mirrored that of the Jewish community in post-war Yugoslavia. In respect to citizenship, gender and age structure, as well as professional orientation the migrants can be considered representative of Jewish community in Yugoslavia in general, as well as the part of that did not move to Israel.